

Έκθεση της ΕΕΔΑ για την προστασία αιτούντων/αιτουσών άσυλο- θυμάτων βασανιστηρίων και άλλων μορφών σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας¹

23.09.2020

Η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (εφεξής ΕΕΔΑ), ανεξάρτητο συμβουλευτικό όργανο της ελληνικής Πολιτείας για θέματα προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, έχει, μεταξύ των κατά το νόμο αρμοδιοτήτων της, τη συνεχή επισήμανση σε όλα τα όργανα της Πολιτείας της ανάγκης αποτελεσματικής κατοχύρωσης των δικαιωμάτων του ανθρώπου, τη διαρκή παρακολούθηση των εξελίξεων που σχετίζονται με το καθεστώς των δικαιωμάτων αυτών στην Ελλάδα και το εξωτερικό, την ενημέρωση της κοινής γνώμης για τους σχετικούς κινδύνους παραβίασης που ελλοχεύουν, και προπαντός την παροχή συμβουλών προς την ελληνική Πολιτεία για τη χάραξη σωστής κεντρικής πολιτικής για θέματα που άπτονται των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Λόγω και του όγκου των εισροών μεταναστών και προσφύγων, που έχει δεχθεί η χώρα μας τα τελευταία χρόνια, η δράση της ΕΕΔΑ έχει εστιάσει σε μεγάλο βαθμό στην παρακολούθηση του νομοθετικού πλαισίου για την προστασία των δικαιωμάτων των εν λόγω προσώπων. Ερευνητικές μελέτες, οι οποίες εξετάζουν σχετικά ζητήματα, έχουν επιβεβαιώσει ευρέως ότι εμπειρίες από το κράτος προέλευσης, όπως λ.χ. βασανιστήρια ή συναφείς με αυτά πράξεις απάνθρωπης μεταχείρισης, επιφέρουν σημαντικά προβλήματα στη σωματική και ψυχική υγεία ενός πρόσφυγα, ιδίως όταν οι προκληθέντες τραυματισμοί (σωματικοί ή/και ψυχικοί) δεν τυγχάνουν ιατρικής φροντίδας και αποκατάστασης.

1. Η παρούσα Έκθεση υιοθετήθηκε από την Ολομέλεια της ΕΕΔΑ στις 23.9.2020. Εισηγήτριες/ές: Ε. Βαρχαλαμά, Β' Αντιπρόεδρος ΕΕΔΑ, Σπ. Κουλοχέρης, Μέλος ΕΕΔΑ και Αντ. Βενέρης, Επιστημονικός Συνεργάτης ΕΕΔΑ. Η ΕΕΔΑ εκφράζει τις ευχαριστίες στον φορέα «ΜΕΤΑδραση» και ιδιαιτέρως στη δικηγόρο Μαρία Μπαμπασίκα και στον ιατρό Αγάπιο Τερζίδη για τη συμβολή και πολύτιμη συνεισφορά τους.

Τα προβλήματα σωματικής και ψυχικής υγείας των προσφύγων υποδηλώνουν ότι υπάρχει επείγουσα ανάγκη θέσπισης διαδικασιών ασύλου, οι οποίες θα εστιάζουν στον γρήγορο εντοπισμό των ευάλωτων ομάδων προσφύγων, συμπεριλαμβανομένων των θυμάτων βασανιστηρίων, προκειμένου να καταστεί πλήρης και απρόσκοπτη η πρόσβασή τους στην υγειονομική περίθαλψη, στις υπηρεσίες αποκατάστασης και στη δικαιοσύνη.

Στη χώρα μας, μετά την αναστολή της λειτουργίας του Ιατρικού Κέντρου Αποκατάστασης Θυμάτων Βασανιστηρίων (εφεξής ΙΚΑΘΒ) το 2008, υπήρχε κενό ως προς την προστασία των θυμάτων βασανιστηρίων. Από το Σεπτέμβριο του 2011, η «ΜΕΤΑδραση» δραστηριοποιείται στο πεδίο των θυμάτων βασανιστηρίων με διεπιστημονική ομάδα (κοινωνικός λειτουργός, ιατρός, ψυχολόγος, νομικός), στην οποία συμμετέχουν πρώην στελέχη του ΙΚΑΘΒ. Η εν λόγω ΜΚΟ παρέχει τη δυνατότητα για «πιστοποίηση» θυμάτων βασανιστηρίων, καθώς τα στελέχη της έχουν λάβει την ανάλογη εκπαίδευση από τη διεθνή ομάδα του Πρωτοκόλλου της Κωνσταντινούπολης, ενώ οι διαδικασίες αποκατάστασης των θυμάτων βασανιστηρίων πραγματοποιούνται από τις οργανώσεις των «Γιατρών χωρίς Σύνορα», «Βαβέλ» και «Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες». Ωστόσο, η ισχύουσα νομοθεσία επιβάλλει η «πιστοποίηση» των θυμάτων βασανιστηρίων να διενεργείται από τα δημόσια νοσοκομεία της χώρας, τα οποία, αδυνατούν να εφαρμόσουν το εν λόγω πλαίσιο.

Υπό το πρίσμα των ως άνω ζητημάτων και ενόψει των πολυάριθμων συνιστωσών του εν λόγω πλαισίου, την Τετάρτη 4 Μαρτίου 2020, πραγματοποιήθηκε στα γραφεία της ΕΕΔΑ ακρόαση φορέων και προσώπων σχετικά με την «Πιστοποίηση Θυμάτων Βασανιστηρίων», προκειμένου να αναγνωρισθούν τυχόν κενά ή/και αποκλίσεις στην εθνική νομοθεσία σε σχέση με τις διεθνείς συμβάσεις και κατευθυντήριες γραμμές, να συζητηθεί η έως σήμερα δράση των φορέων που απασχολούνται ενεργά στο πεδίο και να αποτυπωθούν οι ανάγκες και τα κωλύματα, που υφίστανται κατά την υλοποίηση των διαδικασιών αναγνώρισης και αποκατάστασης των θυμάτων βασανιστηρίων. Στο πλαίσιο της εν λόγω ακρόασης διατυπώθηκαν τα εξής:

1. Ισχύουσα Νομοθεσία - Κενά και Ζητήματα Εφαρμογής: Σύμφωνα με την ενωσιακή νομοθεσία, από το άρθρο 20 παρ. 3 και 4 της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ προκύπτει σαφώς ότι τα κράτη μέλη λαμβάνουν υπόψη την ειδική κατάσταση ευάλωτων προσώπων, μεταξύ των οποίων και τα πρόσωπα, που υπήρξαν θύματα βασανιστηρίων, βιασμού ή άλλων σοβαρών μορφών ψυχολογικής, σωματικής ή σεξουαλικής βίας, για τα οποία όμως διαπιστώνεται ότι έχουν ειδικές ανάγκες μετά από εξατομικευμένη αξιολόγηση της περίπτωσης τους. Επίσης για τους δικαιούχους διεθνούς προστασίας, υπό τους ίδιους όρους πρόσβασης με τους υπηκόους του κράτους υποδοχής προβλέπεται επαρκής ιατρική περίθαλψη, συμπεριλαμβανομένης και της θεραπείας σε άτομα με ειδικές ανάγκες, όπως τα πρόσωπα, που έχουν υποστεί βασανιστήρια, βιασμό ή άλλες σοβαρές μορφές ψυχολογικής, σωματικής ή σεξουαλικής βίας. Επιπροσθέτως, επί τη βάση του άρθρου 21 της Οδηγίας 2013/33/ΕΕ, τα κράτη μέλη πρέπει

να λαμβάνουν υπόψη τους την ειδική κατάσταση των ευάλωτων προσώπων, μεταξύ των οποίων και τα άτομα, που έχουν υποστεί βασανιστήρια, βιασμό ή άλλες σοβαρές μορφές ψυχολογικής, φυσικής ή σεξουαλικής βίας. Επιπλέον, σύμφωνα με το άρθρο 22 παρ. 4 της Οδηγίας 2013/33/ΕΕ, υπάρχει υποχρέωση εξασφάλισης πρόσβασης σε υπηρεσίες αποκατάστασης σε ανηλίκους. Καθίσταται, επομένως, σαφές ότι α) απαιτείται διαπίστωση των ειδικών αναγκών μετά από εξατομικευμένη αξιολόγηση της περίπτωσης των θυμάτων βασανιστηρίων, β) γεννάται υποχρέωση λήψης υπόψη της ειδικής τους κατάστασης, με σκοπό την παροχή πρόσβασης σε κατάλληλη ιατρική και ψυχολογική θεραπεία ή περίθαλψη και επομένως, γ) επιβάλλεται κατάλληλη κατάρτιση² των απασχολούμενων στον εν λόγω τομέα.

Στο εθνικό δίκαιο, οι διατάξεις του άρθρου 39 παρ. 2 Ν. 4636/2019 (όπως τροποποιήθηκαν με το άρθρο 2 Ν. 4686/2020) προβλέπουν ρητώς την υποχρέωση μέριμνας για όσους ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες, ώστε να τους παρασχεθεί εξειδικευμένη φροντίδα και προστασία. Σύμφωνα, με το ίδιο νομοθέτημα στις «ευάλωτες ομάδες» περιλαμβάνονται, εκτός των άλλων, και «...τα άτομα που έχουν υποστεί βασανιστήρια, βιασμό ή άλλες σοβαρές μορφές ψυχολογικής, σωματικής ή σεξουαλικής βίας...». Ειδικότερα, ο Διοικητής του Κέντρου ή της Μονάδας, ύστερα από αιτιολογημένη εισήγηση του αρμόδιου ιατρικού προσωπικού του Κέντρου παραπέμπει τα πρόσωπα που ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες στον αρμόδιο κατά περίπτωση δημόσιο φορέα κοινωνικής στήριξης ή προστασίας. Αντίγραφο του φακέλου ιατρικού ελέγχου και της ψυχοκοινωνικής υποστήριξης αποστέλλεται στον προϊστάμενο του κατά περίπτωση φορέα στον οποίο διαμένουν ή παραπέμπονται. Σε κάθε περίπτωση διασφαλίζεται η συνέχεια της θεραπευτικής αγωγής στις περιπτώσεις που αυτό απαιτείται. Η διαπίστωση ότι ένα άτομο ανήκει σε ευάλωτη ομάδα έχει ως μόνη συνέπεια την άμεση κάλυψη των ιδιαίτερων αναγκών υποδοχής του και προστασίας του. Επιπροσθέτως, επιβάλλεται να ληφθεί υπόψη η ειδική κατάστασή τους και η υποχρέωση πρόσβασης σε κατάλληλη ιατρική-ψυχιατρικού και ψυχολογική θεραπεία ή περίθαλψη, η οποία στην περίπτωση των θυμάτων βασανιστηρίων πρέπει να φέρει τον τίτλο της «αποκατάστασης».

Πλέον του ανωτέρω πλαισίου, το άρθρο 61 Ν. 4636/2019, το οποίο ενσωματώνει το άρθρο 25 της Οδηγίας 2013/33/ΕΕ προβλέπει ότι τα θύματα βασανιστηρίων, βιασμού ή άλλων σοβαρών πράξεων βίας ή τιμωρίας «πιστοποιούνται» με ιατρική γνωμάτευση από δημόσιο νοσοκομείο, στρατιωτικό νοσοκομείο ή κατάλληλα εκπαιδευμένους ιατρούς δημόσιων φορέων παροχής υπηρεσιών υγείας, συμπεριλαμβανομένων των ιατροδικαστών και λαμβάνουν την αναγκαία περίθαλψη για τη βλάβη που προκλήθηκε, ιδίως πρόσβαση σε κατάλληλη ιατρική και ψυχολογική θεραπεία ή περίθαλψη. Εν προκειμένω, παρουσιάζεται ο όρος της «πιστοποίησης», ο οποίος δεν προβλέπεται στο ανωτέρω ενωσιακό νομοθετικό πλαίσιο. Στο πλαίσιο της ακρόασης φορέων και προσώπων σχετικά με τα θύματα βασανιστηρίων που έλαβε χώρα την Τετάρτη 4 Μαρτίου 2020 στα γραφεία της ΕΕΔΑ επισημάνθηκε ότι ο όρος της «πιστοποίησης» του άρθρου 61 Ν. 4636/2019 πρέπει να

2. Βλ. αναλυτικότερα παρακάτω στοιχ. 2.

αντικατασταθεί με την έννοια της «αναγνώρισης» ή «ταυτοποίησης»³, καθώς τούτες αφορούν διαφορετικές διαδικασίες και επομένως, διαφορετικό περιεχόμενο και σκοπό. Ειδικότερα, η έννοια της «αναγνώρισης» συνδέεται με το νομοθετικό πλαίσιο των Οδηγιών 2011/95/ΕΕ και 2013/33/ΕΕ και αποσκοπεί στην αποκατάσταση των θυμάτων βασανιστηρίων, ιδίως με τη μορφή της παροχής πρόσβασης σε κατάλληλη ιατρική και ψυχιατρική θεραπεία ή περίθαλψη από το κράτος. Αντιθέτως, η έννοια της «πιστοποίησης», όπως υιοθετήθηκε για πρώτη φορά από το Πρωτόκολλο της Κωνσταντινούπολης, προέκυψε από την ανάγκη να παρουσιασθούν στα Διεθνή και τα Εθνικά Δικαστήρια γνωματεύσεις⁴ σχετικές με τα θύματα βασανιστηρίων από ανεξάρτητες μη κρατικές επιτροπές για βασανιστήρια, που έλαβαν χώρα στο κράτος ή από τα κρατικά όργανα του κράτους, κατά του οποίου στρέφεται το θύμα βασανιστηρίων.

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι η διαδικασία ασύλου είναι μία διαδικασία, που στηρίζεται στον έλεγχο αξιοπιστίας του/της αιτούντος/ης άσυλο και κατά συνέπεια, όπως δεν οφείλει η αιτούσα/ο αιτών να προσκομίσει αποδείξεις για τον φόβο δίωξης που υπέστη, έτσι δεν οφείλει να προσκομίσει αποδείξεις ότι υπέστη βασανιστήρια.

Εκ των ανωτέρω διαλαμβανομένων, η «αναγνώριση» των θυμάτων βασανιστηρίων αποτελεί υποχρέωση των εθνικών αρχών για ταυτοποίηση και παροχή υπηρεσιών αποκατάστασης στα θύματα βασανιστηρίων ενώ η «πιστοποίηση» διενεργείται από ανεξάρτητες μη κρατικές επιτροπές και αποβλέπει στη διενέργεια εκείνης της διαδικασίας, το αποτέλεσμα της οποίας θα υποβληθεί, ιδίως για δικαστική χρήση.

Επίσης, η νομοθεσία προβλέπει ότι η «πιστοποίηση» πραγματοποιείται μόνο από τα δημόσια νοσοκομεία, γεγονός το οποίο θίγει τη νομιμότητα των εγγράφων που εκδίδονται από τους αντίστοιχους φορείς⁵, οι οποίοι δραστηριοποιούνται στο πεδίο αυτό. Ωστόσο, εν τοις πράγμασι, τα δημόσια νοσοκομεία αρνούνται να προβούν στις απαραίτητες ενέργειες, δηλώνοντας είτε άγνοια για το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο είτε έλλειψη εμπειρογνώσεως και

3. Η έννοια της «πιστοποίησης» δεν αναφέρεται στην αντίστοιχη διάταξη του άρθρου 25 παρ 1 της Οδηγίας 2013/33/ΕΕ. Απεναντίας, από τις διατάξεις των άρθρων 2 στοιχ. ε' και στ' και 15 περ. β' (Κεφάλαιο V «Αναγνώριση Προσώπου ως Δικαιούχου Επικουρικής Προστασίας») της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ συνάγεται σαφώς η υποχρέωση «αναγνώρισης» των θυμάτων βασανιστηρίων.

4. Βλ. σχετικώς Istanbul Protocol, "Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment", New York and Geneva, 2004 (p. 1-2).

5. Χαρακτηριστική είναι η πρόσφατη Απόφαση με αριθμ. 206/2019 του Διοικητικού Εφετείου Πειραιά, στην οποία κρίθηκε, εκτός των άλλων, ότι η προσκομιζόμενη από τον αιτούντα έκθεση πραγματογνωμοσύνης συγκεκριμένης ΜΚΟ, σύμφωνα με την οποία η ομάδα εμπειρογνομόνων της συνήγαγε το συμπέρασμα ότι τα ευρήματα, σωματικά και ψυχικά, του αιτούντος είναι διαγνωστικά και δεν μπορεί να έχουν προκληθεί από άλλη αιτία εκτός από τα περιγραφόμενα βασανιστήρια, δεν αναιρεί την κρίση της Επιτροπής, καθόσον, «... μετά την ισχύ του ν. 4540/2018 (ΦΕΚ 91/22-5-2018 Α), και σύμφωνα με το άρθρο 23 αυτού, τα θύματα βασανιστηρίων πιστοποιούνται με ιατρική γνωμάτευση δημόσιου νοσοκομείου, στρατιωτικού νοσοκομείου ή κατάλληλα εκπαιδευμένων ιατρών δημοσίων φορέων παροχής υγείας, συμπεριλαμβανομένων των ιατροδικαστών, ο δε αιτών δεν προσκομίζει κάποιο στοιχείο ότι απευθύνθηκε προς εξέταση σε κάποιον από τους ανωτέρω φορείς, χωρίς αποτέλεσμα για οποιοδήποτε λόγο (έλλειψη κατάλληλων υποδομών, φόρτος εργασίας), ώστε να αναγκασθεί να προσφύγει στους εμπειρογνώμονες της ανωτέρω ΜΚΟ...», βλ. σχετικώς και Απόφαση ΔΕφΠειρ με αριθμ. 201/2019.

ανάλογου προσωπικού. Εκτός αυτού, στην ακρόαση που έλαβε χώρα στα γραφεία της ΕΕΔΑ, επισημάνθηκε από την ΜΚΟ «ΜΕΤΑδραση» ότι η διαδικασία αναγνώρισης του θύματος πρέπει να διενεργείται υπό το πρίσμα των γενικών αρχών που υιοθετούνται από το Πρωτόκολλο της Κωνσταντινούπολης⁶, καθόσον απαιτείται πολύπλευρη εξέταση από εξειδικευμένους εμπειρογνώμονες με γνώσεις νομικής, ιατρικής και ψυχιατρικής⁷. Η εν λόγω προσέγγιση δεν προβλέπεται στο ισχύον εθνικό νομοθετικό πλαίσιο, καθόσον, όπως προαναφέρθηκε, οι αντίστοιχες διατάξεις αναφέρονται στον όρο της «πιστοποίησης» από «δημόσια νοσοκομεία». Συνεπώς, πέραν της προβληματικής που αναπτύχθηκε ανωτέρω περί τη χρήση της έννοιας της «πιστοποίησης», αναφύεται εν προκειμένω και το ζήτημα της καθ' ύλην αρμοδιότητας των φορέων, οι οποίοι δύνανται να προβούν σε διαδικασίες αναγνώρισης θυμάτων βασανιστηρίων, καθώς η ως άνω πρόβλεψη της υποχρέωσης των δημόσιων νοσοκομείων δεν αντικατοπτρίζει τις γενικές αρχές του Πρωτοκόλλου της Κωνσταντινούπολης.

Η εμπλοκή δημόσιων νοσοκομείων θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί για την παροχή υπηρεσιών αποκατάστασης, ήτοι στο πλαίσιο της εκπλήρωσης της υποχρέωσης του κράτους για παροχή «ιατρικής περίθαλψης». Συνεπώς, δεν καθίσταται απαραίτητο τα δημόσια νοσοκομεία να αποτελούν τους αποκλειστικώς αρμόδιους φορείς για την «αναγνώριση» των θυμάτων βασανιστηρίων, καθώς αφενός η εν λόγω διαδικασία απαιτεί εξειδικευμένη γνώση, όπως λ.χ. την ικανότητα σύνδεσης των τραυμάτων (σωματικών ή ψυχικών) με τη μέθοδο του βασανιστηρίου που διενεργήθηκε αφετέρου θα επιβάρυνε το ήδη βεβαρυμμένο σύστημα δημόσιας υγείας.

Επιπροσθέτως, στον βαθμό που τα θύματα βασανιστηρίων δυσκολεύονται να μιλήσουν για τις εμπειρίες τους, καθώς τυχόν περιγραφή τους επαναφέρει στη μνήμη τους δυσάρεστα περιστατικά, αποδυναμώνοντας τις όποιες προσπάθειές τους να ξεχάσουν τα γεγονότα, γίνεται αντιληπτό ότι τα εν λόγω πρόσωπα ενδεχομένως να μην είναι σε θέση να μιλήσουν κατά την πρώτη προσπάθεια διερεύνησης του ζητήματός τους. Κατόπιν τούτου, προτάθηκε το δικαίωμα εξέτασής τους να μην περιορίζεται μόνο στα σημεία υποδοχής αλλά σε ολόκληρη την επικράτεια⁸.

Τέλος, για την ορθή εφαρμογή των προτύπων που αφορούν στην αναγνώριση και αποκατάσταση των θυμάτων βασανιστηρίων διατυπώθηκε η ανάγκη εμπλοκής Δημόσιας Αρχής, όπως άλλωστε προβλέπουν οι Οδηγίες 2011/95/ΕΕ και 2013/33/ΕΕ. Η συμμετοχή Δημόσιας Αρχής κρίνεται απαραίτητη και στο πλαίσιο της αποκατάστασης των θυμάτων

6. Βλ. σχετικώς αιτιολογική σκ. (31) της Οδηγίας 2013/32/ΕΕ «σχετικά με κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας (αναδιатύπωση)», σύμφωνα με την οποία «Τα εθνικά μέτρα σχετικά με την εξακρίβωση και τεκμηρίωση συμπτωμάτων και ενδείξεων βασανιστηρίων ή άλλων σοβαρών πράξεων σωματικής ή ψυχολογικής βίας, περιλαμβανομένων των πράξεων σεξουαλικής βίας, στο πλαίσιο διαδικασιών που υπάγονται στην παρούσα οδηγία μπορούν, μεταξύ άλλων, να βασίζονται στο Εγχειρίδιο για την αποτελεσματική διερεύνηση και τεκμηρίωση των βασανιστηρίων και άλλης σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας (πρωτόκολλο της Κωνσταντινούπολης)».

7. Βλ. αναλυτικότερα παρακάτω στοιχ. 2, 3 και 7.

8. Βλ. αναλυτικότερα παρακάτω στοιχ. 4.

βασανιστηρίων, προκειμένου να διασφαλίζεται η ποιότητά της. Επιπλέον, σημειώθηκε νομοθετικό κενό ως προς τους φορείς, που δύνανται να προβούν στην αποκατάσταση των θυμάτων βασανιστηρίων. Συνεπώς, στο πλαίσιο αυτό σημειώθηκε η ανάγκη πρόβλεψης σχετικής νομοθετικής ρύθμισης, η οποία θα εμπλέκει δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς καθώς και ΜΚΟ, οι οποίες δραστηριοποιούνται με σχετικά προγράμματα για τον σκοπό της αποκατάστασης των αναγνωρισμένων θυμάτων βασανιστηρίων. Στην περίπτωση δε των ιδιωτικών φορέων και των ΜΚΟ, η όποια συμμετοχή τους πρέπει να συνοδεύεται από την ανάλογη κρατική χρηματοδότηση, χωρίς χρονικά κενά και καθυστερήσεις.

Κατόπιν τούτων, προτείνεται το άρθρο 61 Ν. 4636/2019 να τροποποιηθεί ως εξής: «1. Τα θύματα βασανιστηρίων, βιασμού ή άλλων σοβαρών πράξεων βίας δύνανται να αναγνωρίζονται με βεβαίωση ιατρού ή ψυχιάτρου ή ψυχολόγου ή ιατροδικαστή ή με συνεργασία αυτών στην περίπτωση που απαιτείται από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της εκάστοτε περίπτωσης. Το εν λόγω προσωπικό ασκεί τα καθήκοντά του, εφόσον έχει λάβει την αναγκαία προς τούτο εκπαίδευση. Η διαδικασία της αναγνώρισης διενεργείται από νοσοκομείο ή κατάλληλη προς τούτο δημόσια ή ιδιωτική δομή με σκοπό την αποκατάσταση των θυμάτων βασανιστηρίων βιασμού ή άλλων σοβαρών πράξεων βίας. Συγκεκριμένα, η αποκατάσταση των θυμάτων βασανιστηρίων, βιασμού ή άλλων σοβαρών πράξεων βίας λαμβάνει χώρα από κατάλληλα εκπαιδευμένους ιατρούς, ψυχιάτρους ή ψυχολόγους δημόσιων ή μη φορέων κατάλληλων στον τομέα της παροχής υπηρεσιών αποκατάστασης των θυμάτων βασανιστηρίων και στο πλαίσιο αυτό, χορηγείται η αναγκαία περίθαλψη για τη βλάβη που προκλήθηκε, ιδίως πρόσβαση σε κατάλληλη ιατρική και ψυχολογική θεραπεία ή περίθαλψη με σκοπό την πλήρη αποκατάστασή τους. Πέραν της ως άνω διαδικασίας της αναγνώρισης, τα θύματα βασανιστηρίων, βιασμού ή άλλων σοβαρών πράξεων βίας δικαιούνται, εφόσον το επιθυμούν, ή όταν οι αρμόδιες αρχές αμφισβάζουν για την ιδιότητά τους ως θυμάτων βασανιστηρίων, να πιστοποιούνται από πλήρη επιστημονική ομάδα, η οποία είναι ανεξάρτητη από οποιαδήποτε δημόσια ή ιδιωτική υπηρεσία για λόγους αμεροληψίας και αντικειμενικότητας και σύμφωνα με τους σκοπούς, τις αρχές, τις εγγυήσεις και τις διαδικασίες που προβλέπονται στο Πρωτόκολλο της Κωνσταντινούπολης.»

2. Εκπαίδευση: Όπως επισημάνθηκε, υπό το πρίσμα των Οδηγιών 2011/95/ΕΕ και 2013/33/ΕΕ, αποτελεί αρμοδιότητα του κράτους η αναγνώριση και αποκατάσταση των θυμάτων βασανιστηρίων. Για τον σκοπό αυτό οι διατάξεις των άρθρων 37 και 25 των Οδηγιών 2011/95/ΕΕ και 2013/33/ΕΕ αντιστοίχως, προβλέπουν την υποχρέωση «κατάρτισης» των επαγγελματιών που απασχολούνται σε ζητήματα που άπτονται του πεδίου των θυμάτων βασανιστηρίων. Επίσης, το άρθρο 61 παρ. 2 Ν. 4639/2019, το οποίο ενσωματώνει το άρθρο 25 της Οδηγίας 2013/33/ΕΕ, προβλέπει ότι «...Το προσωπικό των φορέων που ασχολείται με υποθέσεις θυμάτων βασανιστηρίων, βιασμού ή άλλων σοβαρών πράξεων βίας, διαθέτει και συνεχίζει να λαμβάνει κατάλληλη κατάρτιση σχετικά με τις ανάγκες αυτών και έχει καθήκον εχεμύθειας για τα προσωπικά δεδομένα των οποίων λαμβάνει γνώση

κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του ή επ' ευκαιρία εκτέλεσης αυτών...». Παράλληλα, οι διατάξεις του άρθρου 77α Ν. 4636/2019 προβλέπουν ότι «Ο κάθε χειριστής διαθέτει τα κατάλληλα προσόντα για να συνεκτιμήσει τις προσωπικές ή γενικές συνθήκες που αφορούν την αίτηση, συμπεριλαμβανομένων των πολιτισμικών καταβολών του αιτούντος. Ειδικότερα, οι χειριστές επιμορφώνονται, ιδίως για τις ειδικές ανάγκες των γυναικών, των παιδιών και των θυμάτων βίας και βασανιστηρίων...».

Συνεπώς, απαιτείται η πρόβλεψη και εκπόνηση συγκεκριμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων του προσωπικού που εργάζεται στο σχετικό πεδίο, ούτως ώστε να αναγνωρίζονται «οφθαλμοφανείς» περιπτώσεις αλλά και τα περιστατικά για τα οποία υπάρχουν ενδείξεις περί τέλεσης βασανιστηρίων, προκειμένου τα θύματα να παραπέμπονται για αποκατάσταση άμεσα και χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση.

Κατόπιν τούτων, η ΕΕΔΑ προτείνει να προστεθεί στις ανωτέρω διατάξεις η εξής πρόταση: «Το αρμόδιο προσωπικό και ο κάθε χειριστής βρίσκεται σε διαρκή συνεργασία με φορείς αποκατάστασης θυμάτων βασανιστηρίων, βιασμού ή άλλων σοβαρών πράξεων βίας μέσα από μία διεπιστημονική και πολυεπιστημονική προσέγγιση και συνεργασία με σκοπό την αποφυγή επανατραυματισμού τους και την δυνατόν καλύτερη αποκατάστασή τους».

3. Σύσταση Ομάδας Αναγνώρισης και Πιστοποίησης: Κατ' αναλογία των γενικών αρχών του Πρωτοκόλλου της Κωνσταντινούπολης, η πιστοποίηση των θυμάτων βασανιστηρίων πρέπει να λαμβάνει χώρα από συγκεκριμένη «επιτροπή», η οποία απαρτίζεται από Νομικό (δικηγόρος), Ιατρό και Ψυχολόγο ή Ψυχίατρο. Τα μέλη της εν λόγω επιτροπής πρέπει να έχουν λάβει την κατάλληλη εκπαίδευση και να ασκούν τα καθήκοντά τους με αντικειμενικότητα και ανεξαρτησία, έννοιες που προβλέπονται ρητώς τόσο στο Πρωτόκολλο της Κωνσταντινούπολης⁹ όσο και στα Γενικά Σχόλια με αριθμ. 3 και 4 της αρμόδιας επιτροπής για τα θύματα των βασανιστηρίων των Ηνωμένων Εθνών¹⁰.

4. Κέντρα Υποδοχής: Στα σημεία υποδοχής της χώρας πρέπει να λαμβάνει χώρα αποτελεσματική ενημέρωση των προσφύγων, σχετικά με την υποβολή αιτήσεων και ισχυρισμών ως «θύματα βασανιστηρίων», ώστε να γίνεται αντιληπτό το δικαίωμα και η διαδικασία που θα υλοποιηθεί για την αναγνώρισή τους. Στο πλαίσιο αυτό, επισημάνθηκε η ανάγκη της άμεσης και επιτόπιας διερεύνησης των ισχυρισμών των εν δυνάμει θυμάτων βασανιστηρίων σε όλα τα σημεία υποδοχής της χώρας μας, ούτως ώστε αφενός να επιτυγχάνεται η ενημέρωση για τα δικαιώματά τους και ο έγκαιρος εντοπισμός των συναφών

9. Βλ. σχετικώς Istanbul Protocol, "Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment", New York and Geneva, 2004 (p. 4, 7, 17).

10. Βλ. σχετικώς Άρθρο 12 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά των βασανιστηρίων και άλλων μορφών σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής. μεταχείρισης ή τιμωρίας και Άρθρο 9 Δήλωσης Ηνωμένων Εθνών σχετικά με την «Προστασία όλων των ανθρώπων που έχουν υποστεί βασανιστήρια ή άλλες μορφές σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής. μεταχείρισης ή τιμωρίας».

περιστατικών αφετέρου να αποφεύγονται οι άνευ σκοπού εξαντλητικές μετακινήσεις των φερόμενων ως θυμάτων βασανιστηρίων. Βέβαια, μια τέτοια δυνατότητα δεν πρέπει να στερεί το δικαίωμα του προσώπου να αιτηθεί την αναγνώριση και πιστοποίησή του ως θύμα βασανιστηρίου σε οποιοδήποτε μέρος της χώρας μας. Επιπλέον, στον βαθμό που η ΜΕΤΑδραση απασχολεί προσωπικό, το οποίο έχει λάβει πιστοποίηση από τη διεθνή ομάδα του Πρωτοκόλλου της Κωνσταντινούπολης, προτείνεται να διατηρήσει τον ρόλο της, αλλά μόνο για εξαιρετικές περιπτώσεις που απαιτούν γνωμοδότηση («πιστοποίηση») εξειδικευμένης ομάδας (π.χ. απόρριψη αρχικού αιτήματος αλλά με ισχυρή υποψία βασανιστηρίου, έκδοση «πιστοποίησης» για προσφυγή σε διεθνές δικαστήριο κ.λπ.).

5. Αποκατάσταση: Σκοπός της «αναγνώρισης» ενός προσώπου ως θύμα βασανιστηρίου αποτελεί το δικαίωμα του να τύχει της αποκατάστασής του. Ειδικότερα, το θύμα βασανιστηρίων, εφόσον αναγνωρισθεί, πρέπει να λαμβάνει την αντίστοιχη ιατρική βοήθεια και περίθαλψη και προστασία. Για παράδειγμα, έχει παρατηρηθεί το φαινόμενο να αναγνωρίζεται ένα πρόσωπο ως θύμα βασανιστηρίων και έπειτα να επιστρέφει π.χ. στο κέντρο κράτησης ή στα σημεία υποδοχής, ήτοι χωρίς να απολαμβάνει τις απαιτούμενες παροχές για την αποκατάστασή του.

6. Χρηματοδότηση: Το τρέχον διάστημα δεν υπάρχουν διαθέσιμοι οικονομικοί πόροι για την χρηματοδότηση των φορέων που δραστηριοποιούνται στο πεδίο των θυμάτων βασανιστηρίων. Στο πλαίσιο της ακρόασης φορέων διατυπώθηκε η άμεση ανάγκη θέσπισης μόνιμου μηχανισμού αδιάλειπτης χρηματοδότησης, προκειμένου οι αντίστοιχοι φορείς που δραστηριοποιούνται στον τομέα αυτό να λειτουργούν απρόσκοπτα για την πραγματοποίηση του εν λόγω σκοπού.

7. «Πιστοποίηση»: Όπως επισημάνθηκε, η διαδικασία της «πιστοποίησης» των θυμάτων βασανιστηρίων αποσκοπεί σε διαφορετικό αποτέλεσμα από αυτό που επιδιώκεται με την «αναγνώριση». Αν και οι εν λόγω διαδικασίες ταυτίζονται σε αρκετά σημεία ως προς τον τρόπο και τις γενικές αρχές διεξαγωγής τους, εν τοις πράγμασι, η πιστοποίηση των θυμάτων βασανιστηρίων, όπως υιοθετήθηκε αρχικώς από το Πρωτόκολλο της Κωνσταντινούπολης, προέκυψε από την ανάγκη να παρουσιασθούν στα Διεθνή Δικαστήρια γνωματεύσεις σχετικές με τα θύματα βασανιστηρίων. Στο πλαίσιο της ακρόασης των φορέων σχετικά με το ζήτημα της πιστοποίησης των θυμάτων βασανιστηρίων, ειπώθηκαν τα εξής:

- i. Σε κανένα κράτος δεν υπάρχει δημόσια υπηρεσία/φορέας που να εφαρμόζει το Πρωτόκολλο της Κωνσταντινούπολης. Εξειδικευμένες ομάδες επιστημόνων, οι οποίες εργάζονται επί ζητημάτων πιστοποίησης και ακολουθούν τη μεθοδολογία του Πρωτοκόλλου, είναι ανεξάρτητες από το κράτος, ούτως ώστε να μπορούν να δουλεύουν με

αντικειμενικότητα και αμεροληψία. Η μη κρατική-υπαλληλική ιδιότητα των ανεξάρτητων εμπειρογνομόνων που δουλεύουν επί τη βάση του Πρωτοκόλλου της Κωνσταντινούπολης έχει επιβεβαιωθεί από τα Δικαστήρια του Στρασβούργου και της Χάγης καθώς και από τα Γενικά Σχόλια με αριθμ. «3» και «4» της αρμόδιας επιτροπής κατά των βασανιστηρίων των Ηνωμένων Εθνών.

ii. Ως προς το ερώτημα για τον τρόπο πιστοποίησης των εν λόγω εξειδικευμένων επιστημόνων, σημειώθηκε ότι σε κανένα κράτος δεν υπάρχει σχετική διαδικασία και δη κρατική. Ειδικότερα, ισχύει παγκοσμίως η αρχή «Peer Evaluation», ήτοι η εκ των ισοτίμων έγκριση και αναγνώριση. Στην χώρα μας και σύμφωνα με την έως σήμερα πρακτική, η αντίστοιχη ομάδα εργάζεται στο θέμα αυτό από το 1988 σε συνεργασία με τους αντίστοιχους μη κυβερνητικούς φορείς άλλων κρατών.

iii. Η πιστοποίηση των θυμάτων βασανιστηρίων στη χώρα μας πρέπει να πραγματοποιείται μόνο για δικαστική χρήση ή σε δύσκολες περιπτώσεις «αναγνώρισης», ήτοι όταν υπάρχουν σοβαρές υπόνοιες διάπραξης πράξεων βασανιστηρίων, οι οποίες, ωστόσο δεν μπορούν να βεβαιωθούν στο πλαίσιο της διαδικασίας αναγνώρισης ή όταν το ζητήσει το αρμόδιο δικαστήριο.

Τέλος δε, διατυπώθηκε η ανάγκη της ενσωμάτωσης ιατροδικαστών στη διαδικασία πιστοποίησης των θυμάτων βασανιστηρίων, οι οποίοι, σε συνέχεια των επιταγών του Πρωτοκόλλου της Κωνσταντινούπολης, πρέπει αφενός να είναι ανεξάρτητοι «μη κρατικοί» λειτουργοί αφετέρου να έχουν λάβει την ανάλογη εξειδικευμένη εκπαίδευση.

Κατόπιν των ανωτέρω, η ΕΕΔΑ:

I. εκφράζει την ιδιαίτερη ανησυχία της όχι μόνο για την εσφαλμένη μεταφορά του άρθρου 25 της Οδηγίας 2013/33/ΕΕ στην εσωτερική έννομη τάξη και για τη συνεπεία αυτής μη εφαρμογή των επιταγών που αφορούν στην αναγνώριση των θυμάτων βασανιστηρίων αλλά και για τη μη γνώση του εν λόγω αντικειμένου από τις προβλεπόμενες δημόσιες αρχές, γεγονός που λόγω της βαρύτητάς του έχει σοβαρότατες επιπτώσεις στον πυρήνα του δικαιώματος της αναγνώρισης των θυμάτων βασανιστηρίων, οι οποίες πιθανώς να επηρεάσουν δυσμενώς την πορεία του αιτήματός τους για χορήγηση διεθνούς προστασίας.

II. υποβάλλει συγκεκριμένη πρόταση για την τροποποίηση του άρθρου 61 Ν. 4636/2019, προκειμένου αφενός να αντικατοπτρίζεται η πλήρης έκταση των επιταγών του άρθρου 25 της Οδηγίας 2013/33/ΕΕ αφετέρου να θεσμοθετείται ο διαχωρισμός και ο διαφορετικός σκοπός των εννοιών της «αναγνώρισης» και «πιστοποίησης». Για τον λόγο αυτό, προτείνεται η διαδικασία της αναγνώρισης να διενεργείται από κατάλληλα εξειδικευμένο προσωπικό

δημόσιων ή ιδιωτικών φορέων, το οποίο θα βεβαιώνει τα περιστατικά που συνιστούν «θύματα βασανιστηρίων», προκειμένου να τους παρασχεθεί η αναγκαία περίθαλψη για τη βλάβη που προκλήθηκε και ιδίως πρόσβαση σε κατάλληλη ιατρική, ψυχιατρική ή ψυχολογική θεραπεία ή περίθαλψη με σκοπό την πλήρη αποκατάστασή τους.

III. προτείνει συγκεκριμένες προσθήκες στις διατάξεις των άρθρων 61 και 77α Ν. 4636/2019, προκειμένου το προσωπικό που εργάζεται στο σχετικό πεδίο να εκπαιδεύεται κατάλληλα, ούτως ώστε να «οφθαλμοφανείς» περιπτώσεις αλλά και τα περιστατικά για τα οποία υπάρχουν ενδείξεις περί τέλεσης βασανιστηρίων, προκειμένου τα θύματα να παραπέμπονται για αποκατάσταση άμεσα και χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση. Η εκπαίδευση του προσωπικού αναμένεται να συμβάλλει στην άμεση και επιτόπια διερεύνηση των ισχυρισμών των εν δυνάμει θυμάτων βασανιστηρίων σε όλα τα σημεία υποδοχής της χώρας μας, ούτως ώστε αφενός να επιτυγχάνεται η ενημέρωση για τα δικαιώματά τους και ο έγκαιρος εντοπισμός των συναφών περιστατικών αφετέρου να αποφεύγονται οι άνευ σκοπού εξαντλητικές μετακινήσεις των φερόμενων ως θυμάτων βασανιστηρίων.

IV. διατυπώνει την άμεση ανάγκη θέσπισης μόνιμου μηχανισμού αδιάλειπτης χρηματοδότησης, προκειμένου οι αντίστοιχοι φορείς που δραστηριοποιούνται στον τομέα αυτό να λειτουργούν απρόσκοπτα για την πραγματοποίηση του εν λόγω σκοπού.

V. επισημαίνει ότι πέραν της διαδικασίας της «αναγνώρισης», η διαδικασία της «πιστοποίησης» των θυμάτων βασανιστηρίων πρέπει να διενεργείται υπό το πρίσμα των αρχών του Πρωτοκόλλου της Κωνσταντινούπολης, και δη από πλήρη επιστημονική ομάδα, η οποία θα είναι ανεξάρτητη από οποιαδήποτε δημόσια ή ιδιωτική υπηρεσία για λόγους αμεροληψίας και αντικειμενικότητας και σύμφωνα με τους σκοπούς, τις αρχές, τις εγγυήσεις και τις διαδικασίες που προβλέπονται στο ανωτέρω Πρωτόκολλο, προκειμένου τα εν λόγω πιστοποιητικά να υποβάλλονται για δικαστική χρήση ή σε δύσκολες περιπτώσεις «αναγνώρισης», ήτοι όταν υπάρχουν σοβαρές υπόνοιες διάπραξης πράξεων βασανιστηρίων, οι οποίες, ωστόσο δεν μπορούν να βεβαιωθούν στο πλαίσιο της διαδικασίας αναγνώρισης.

VI. επιφυλάσσεται να επανέλθει και να τοποθετηθεί εκτενώς για τον όρο και τις διαδικασίες της «πιστοποίησης» των θυμάτων βασανιστηρίων, τα όποια λαμβάνουν χώρα στην Ελλάδα, στο πλαίσιο της διαδικασίας κατάλληλης διαμόρφωσης της εθνικής νομοθεσίας.